

L'educació social i ambiental com a generadores d'actors de canvi cap a la sostenibilitat

Lydia Santín

A dia d'avui no hi ha dubte que la sostenibilitat, entesa com la capacitat per satisfer les nostres necessitats actuals sense comprometre la capacitat de les generacions futures per satisfer les seves,¹ és un concepte que ha assolit una alta acceptació arreu del món, i ja des de l'antiguitat ha estat una preocupació.

Però tot i així, tant la seva formulació com la presa de consciència d'allò “sostenible” no arribarien fins el 1972, en la Conferència sobre Medi Ambient de l'ONU a Estocolm, en què per primera vegada es va debatre en una instància internacional la qüestió ambiental, que des d'aleshores s'elevaria al rang de preocupació internacional en un món cada cop més globalitzat.

Certament, aquells havien estat uns anys de creixement, prosperitat i progrés material, i que en el cas d'Europa s'havien traduït en la consolidació d'un estat del benestar que garantia –almenys sobre el paper– la universalitat de serveis bàsics tan preuats com l'educació. Però la mateixa lògica autodestructiva de la Guerra Freda,

com la greu crisi del petroli de 1973, que sacsejaria les economies de bona part del planeta al llarg de la dècada, acabaria dinamitant els consensos generats entorn de la idea d'un creixement sense límits.

Posteriorment, desastres ecològics com el de Bhopal, el 1984, o l'accident nuclear de Txernòbil, el 1986, tan sols venien a confirmar les alarmes i temors que, des de la fi de la Segona Guerra Mundial, s'havien anat llançant des de fòrums acadèmics o científics o des d'un ecologisme militant en vies d'expansió.

L'acció empresa des dels organismes internacionals començà amb la definició del concepte de desenvolupament sostenible, amb la publicació de l'informe *Our common future*,² conegut com a Informe Brundtland, i prosseguí amb les anomenades cimeres de la Terra, que successivament s'anaren celebrant des del 1992, amb el sorgiment de la coneguda Agenda 21, que pretenia implicar tots els agents i sectors socials.

Tot plegat ha anat generant acords i compromisos polítics contra el canvi cli-

1 *Report of World Commission on Environment and Development: our common future* [en línia]. <<http://bit.ly/1qHqlOh>> [Consulta: maig 2014].

2 Ídem.

■ **Lydia Santín**, periodista, responsable de comunicació a l'entitat Eco-union.

màtic i altres qüestions ambientals que, malgrat les ambigüitats i reticències dels governs participants, han aconseguit estimular la participació activa de la societat civil, del sector privat, de les comunitats científica i tecnològica i de tota una xarxa d'organitzacions no governamentals compromeses amb el medi ambient. És el cas del naixement de Greenpeace, el 1971, quan un grup d'activistes antinuclears van intentar impedir proves nuclears que els EUA duïen a terme a Alaska. No ho van aconseguir, però el malestar social generat va mobilitzar milers de persones que exigiren responsabilitats al govern. S'iniciava, llavors, el moviment de protesta col·lectiu contra la contaminació i amenaces ambientals.

I és d'aquesta voluntat, doncs, d'on parteixen també entitats com Eco-union, que davant del vell paradigma focalitzen la seva acció incentivant i generant actors de canvi que puguin conduir la seva activitat professional i personal en benefici d'un desenvolupament pròsper i sostenible.

I és d'aquí, per tant, d'aquesta acció generadora d'actors de canvi que situa l'individu com a responsable de la transició cap a la sostenibilitat, que ens ha

semblat suggeridor fer un breu esbós entorn de les possibilitats que, des del món de l'educació social, poden portar-se a terme en un àmbit tan cabdal com el de la intervenció socioeducativa i el de la millora de la qualitat de vida des d'una concepció sostenible.

Eco-union: una entitat d'apoderament pel desenvolupament sostenible³

En efecte, a Eco-union sabem que per encarar els importants reptes del segle XXI és fonamental la participació activa de tots els sectors de la societat. Aquesta participació i el treball en conjunt són els elements que poden garantir que els ciutadans puguem ser veritables actors de canvi cap al desenvolupament sostenible.

De fet, i tal com apunten alguns especialistes, el comportament de l'ésser humà en la persecució del desenvolupament amb un model industrial insostenible és l'origen de la problemàtica mediambiental, així com la manca de consciència i d'informació, que han fet impossible una adequada resposta social.⁴ I és per això que cal intervenir socialment i ambientalment, per pensar i actuar diferent i possibilitar un canvi de model.

Així, l'entitat, compromesa amb la base social i amb els principis de Rio+20, fomenta la participació i l'intercanvi de coneixement i experiències vers la sostenibilitat posant com a protagonista del canvi l'individu, *apoderant-lo* perquè tingui una opinió més crítica

sobre el paradigma actual i facilitant eines per a la transició real cap al desenvolupament sostenible. En aquest sentit, per tant, capacita i connecta els professionals mitjançant una oferta formativa enfocada a adquirir competències verdes per al desenvolupament d'una activitat econòmica sostenible.

I atès que la sostenibilitat és quelcom transversal en la societat, Eco-union incideix en l'educació ambiental des d'àmbits molt diferents com el turisme, l'arquitectura, el disseny, l'agricultura, l'ecologia, l'eficiència energètica o, entre altres, la mobilitat, els quals són abordats des d'una perspectiva *sostenibilista*.

Amb tot, Eco-union també enfoca el seu paper en el foment de l'economia verda a través de la formació i l'assessorament en l'ecoemprenedoria, emprenedoria de nous projectes que promouen un canvi d'hàbits vers un desenvolupament sostenible; una eina, en definitiva, de creixement personal amb repercussió col·lectiva, i que situa la figura de la persona ecoemprenedora com a agent de canvi cap a la sostenibilitat.

Per acabar, l'organització comparteix la visió de pensar de manera global i actu-

3 *Apoderar i apoderament* no es recullen en les obres lexicogràfiques catalanes, però s'usen a bastament amb el sentit de 'donar poder'. Defineixen el procés pel qual una persona o grup social adquireix o rep els mitjans per enfortir el seu potencial en termes econòmics, polítics o socials. *Sens dubte: gestor de consultes lingüístiques i terminològiques* [en línia]. Barcelona: Universitat de Barcelona. <<http://bit.ly/1zd2I9r>>

4 MADARIAGA, C.; COBELO, C. "La educación ambiental como herramienta social". *I Jornadas Argentino / Chilenas de Educación Ambiental: San Martín de los Andes, 13-16 novembre 2003*.

Cal generar agents de canvi amb eines i amb opinió crítica que promoguin canvis en el seu comportament per assegurar la transició cap al desenvolupament sostenible.

ar localment i globalment alhora, tot emplaçant els principals actors de la nostra societat (societat civil, ONG, responsables polítics, empreses i investigadors) a inspirar diàleg i accions cap a la sostenibilitat ambiental, social i econòmica, així com col·laboracions i sinèrgies que possibilitin el canvi de manera participativa.

Com integrem el tercer sector ambiental i el món educatiu?

Però, com podem parlar de protecció mediambiental quan actualment la població demana ocupació i drets socials? A Eco-union creiem que un desenvolupament sostenible és la suma del benestar ambiental, social i econòmic, i per tant hem de protegir al mateix nivell els recursos naturals, la cohesió social i el desenvolupament econòmic respectuós.

Al cap i a la fi, és en contextos de crisi com l'actual quan prenen importància les intervencions d'un tercer sector i d'un sector educatiu que al capdavant no busquen resoldre problemes immediats, sinó que pretenen canviar de manera estructural la realitat impulsant nous valors i consciència crítica entre la societat.

De fet, els augments exponencials del consum dels recursos, de pràctiques

agrícoles inadequades o de polítiques de desenvolupament desiguals i insostenibles són algunes de les moltes causes tant de problemàtiques ambientals com socials, ja que estan directament relacionades amb el medi ambient on s'esdevenen.

Aquest fou el cas, per exemple, de les polítiques agràries dutes a terme als anys seixanta del segle passat, que, per garantir la seguretat alimentària, van impulsar mesures per produir més amb la mateixa quantitat de terra, a base d'agroquímics, i, per irrigar la major quantitat de terra possible, van modificar els rius mitjançant la construcció de preses, desviacions i canals. Un dels exemples més nefastos n'és el mar d'Aral, que, amb l'aplicació de les polítiques de l'antiga URSS, ha vist reduïda la seva superfície en un 60%, fet que ha provocat la pèrdua de vint de les vint-i-quatre espècies de peixos que suportaven una economia pesquera local per valor de quaranta mil tones de peix anuals, i que donaven feina a seixanta mil persones.⁵

Seguint aquesta reflexió, doncs, queda palesa la necessitat d'un canvi de mentalitat i d'actuació, i per tant la formació en di-

5 CHANDRASEKHAR, A. *Healthy ecosystems make healthy food systems* [en línia]. Gènova: The Economics of Ecosystems & Biodiversity. <<http://bit.ly/1zd3frZ>> [Consulta: 14 octubre 2013].

**La relació entre les
problemàtiques socials
i el medi ambient fa
necessària la integració
d'una visió *sostenibilista*
en qualsevol intervenció
socioeducativa, tant des
del tercer sector com des
de l'educació social.**

ferents disciplines ambientals i l'educació social, enteses com a eina i com a procés, són claus generadores d'agents de canvi que possibilitin la transició cap a un model sostenible global.

Així doncs, partint de la idea que l'ésser humà és l'únic capaç de provocar canvis en el seu propi comportament vers la sostenibilitat, pretenem refermar la necessitat d'un model socioeducatiu *sostenibilista* que integri persones, societat i entorn, que prevegi la coexistència harmònica de l'àmbit social i mediambiental, i que situï l'individu com a agent de canvi dotant-lo de les eines necessàries per fer-ho.

En definitiva, i tal com ja han apuntat alguns autors, tant l'educació ambiental com l'educació social sorgiren per donar resposta a desajustos socials conseqüència dels desequilibris provocats pels excessos industrials i el vell model socioeconòmic.⁶

Així les coses, partint de la idea que l'educació ha de traspassar els límits de l'educació reglada per arribar a col·lectius en el context de la formació no formal, tant la formació mediambiental com l'educa-

ció social han de generar una acció participativa que situï l'individu com a responsable de la relació amb el seu medi i la

societat, procurant una transició cap a un model de desenvolupament sostenible social i mediambiental.

Conclusió

L'entorn actual en què vivim pateix una greu crisi social, derivada, com hem esmentat, de factors relatius a un desenvolupament insostenible, entenent "sostenible" com la capacitat per satisfer les pròpies necessitats de la ciutadania a nivell social, econòmic i ambiental.

Aquest desenvolupament, tal com apunta l'Avaluació dels Ecosistemes del Mil·lenni de l'ONU,⁷ ha provocat canvis en els ecosistemes que han generat pèrdua de biodiversitat, en gran manera irreversible, així com innumerables problemàtiques socials associades a diferents períodes de la història. No obstant això, l'Avaluació també mostra que és possible revertir una part d'aquesta degradació aplicant polítiques i pràctiques substancials, que actualment no estan en curs.

6 CARIDE, J.; MEIRA, P. *Educación ambiental y desarrollo humano*. Barcelona: Ariel, 2001.

7 *Evaluación de los Ecosistemas del Milenio* [en línia]. <<http://bit.ly/1zd3nYl>> [Consulta: maig 2014].

En un món en transició i on el paradigma dels vells models està canviant de forma accelerada, tal com es destaca a la declaració de la Conferència de l'ONU sobre el Medi Humà, cal dirigir els esforços cap a la construcció d'una opinió il·lustrada i una conducta responsable per part dels individus, empreses i comunitats,⁸ per esdevenir agents de canvi cap a la sostenibilitat.

Cal, doncs, construir aliances socials i crear vincles entre els diferents tipus d'educació per definir una base comuna i transversal desenvolupant conjuntament un esperit crític, una capacitat de participació i una complexitat de punts de vista, ja que el desenvolupament sostenible significa l'atenció a tots els àmbits socials.

En aquest sentit, tant el món educatiu com el tercer sector posen l'individu al centre de la seva tasca, i el doten d'eines i mecanismes per *apoderar-lo* vers el canvi. Són, per tant, generadors d'agents de canvi que han de buscar solució als problemes existents per canviar la realitat a través de la participació activa.

L'educació social, com a eina generadora de contextos educatius i accions medidores i formatives,⁹ consciencia la població del seu *apoderament* per produir canvis i pressió enfront de les institucions. De la

mateixa manera, entitats ambientals com Eco-union busquen involucrar la ciutadania en els processos ambientals, però a través de la formació ambiental i crítica, per generar un canvi de comportament.

El repte de l'educació i el tercer sector passa, doncs, per promoure una participació que permeti analitzar quines són les causes originàries dels conflictes socioambientals a l'hora de tenir un criteri d'opinió crític, i treballar l'anàlisi de conflictes buscant què hi ha darrere d'aquests. I és aquí on l'educació ha de ser una eina que faciliti la reflexió cap a un model capaç de donar resposta a la crisi socioambiental en què ens trobem, promovent un procés de construcció col·lectiva de solucions que, al seu torn, promoguin el canvi vers la sostenibilitat.

Ara bé, els vells models d'educació han de superar-se amb un discurs no només integrador entre la formació ambiental i l'educació social, sinó també amb el compromís d'integrar la visió *sostenibilista* i la social en qualsevol intervenció socioeducativa, perquè la interrelació entre les problemàtiques socials i l'entorn físic determina la necessitat d'una actuació que reculli respostes a mitjà i llarg termini, duta a terme per l'individu com a agent de canvi principal.

8 Declaration of the UN Conference on the human environment [en línia]. <<http://bit.ly/1wbLe9P>> [Consulta: maig 2014].

9 Documents professionalitzadors: definició d'educació social, codi deontològic de l'educador i l'educadora social, catàleg de funcions i competències de l'educadora i l'educador social [en línia]. Barcelona: ASEDES, 2007. <<http://bit.ly/11vcq8p>>